

РОЗДІЛ 3. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 37.035.5:378.9-058.243.4

ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ АГРАРІЇВ

Амеліна С.М., д.пед.н., професор

Дніпропетровський державний аграрний університет

Стаття присвячена проблемі формування екологічної культури в аграрних ВНЗ. Доведена необхідність екологічної освіти. Аналізується проблема формування свідомого і відповідального ставлення до екології й існування людини в природі як одна з основних проблем у процесі професійної підготовки майбутніх аграріїв. Пропонуються шляхи розвитку екологічної культури.

Ключові слова: екологічна культура, професійна культура, сталий розвиток, аграрні ВНЗ, студент.

Амелина С.Н. ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ АГРАРИЕВ / Днепропетровский государственный аграрный университет, Украина.

Статья посвящена проблеме формирования экологической культуры в аграрных вузах. Доказана необходимость экологического образования. Анализируется проблема формирования сознательного и ответственного отношения к экологии и существованию человека в природе как одна из главных проблем в процессе профессиональной подготовки будущих аграриев. Предлагаются пути развития экологической культуры.

Ключевые слова: экологическая культура, профессиональная культура, устойчивое развитие, аграрные вузы, студент.

Amelina S.M. ECOLOGICAL CULTURE AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE AGRARIAN SPECIALISTS / Dnipropetrovsk State Agrarian University, Ukraine.

The article deals with the problem of forming of ecological culture in agrarian educational establishments. The necessity of ecological education is demonstrated. The problem of the formation of the conscious and responsible attitude to ecology and human being with the world of nature as one of the main problems in the process of professional training of future agrarian specialists is analyzed. Means of development of ecological culture are suggested.

Key words: ecological culture, professional culture, sustainable development, agrarian educational establishment, student.

Сучасне українське село потребує ерудованого господаря-професіонала з глибоким розумінням своїх обов'язків і високим рівнем професійної культури. Тому однією з найактуальніших проблем у сфері професійної підготовки фахівців-аграріїв у вищих навчальних закладах стає формування різних аспектів культури: технологічної, екологічної, інформаційної, комунікативної. Сільськогосподарське виробництво згубно впливає на навколишнє середовище, що загострює проблему співіснування і взаємовпливу людини й природи та зумовлює необхідність урахування екологічних аспектів у професійній підготовці майбутніх фахівців аграрного профілю.

Окремі питання сутності й формування екологічної культури досліджувались у працях науковців, зокрема: екологічна культура суспільства (В.Мангасарян, О.Яницький та ін.); світоглядні і ціннісні уявлення в контексті екологічної культури (Л. Беркунова, І.Василенко, М.Коган, Д.Лихачов, А.Урсул, О.Чердимова та ін.); екологічна освіта (К.Колін, Н.Маслова та ін.); екологічне виховання (В.Левін, Р.Хільчевська та ін.). Водночас проблеми екологічної культури майбутніх фахівців-аграріїв залишилися поза увагою дослідників.

Мета статті – розглянути питання формування екологічної культури в студентів аграрних вищих навчальних закладів як складника їхньої професійної культури.

Аналізуючи основні документи в галузі української і європейської освіти, результати досліджень сучасних вітчизняних і зарубіжних педагогів, можна зробити висновок, що питання підготовки сьогоднішніх і майбутніх фахівців переноситься в площину культури. Тому вважаємо за необхідне формувати у студентів аграрних ВНЗ сприйняття природи як однієї із невід'ємних цінностей культури.

Звертаючись до визначення поняття «культура», приєднуємось до поглядів на культуру як «сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності» [2, с.182].

Реальний стан педагогіки, досвід зарубіжних і вітчизняних освітян враховано при розробці завдань, напрямів, шляхів і принципів реформування освіти, закладених у Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття»). Особливо важливе для нашого дослідження декларування принципів гуманізації та гуманітаризації освіти, які трактуються в Програмі таким чином:

- гуманізація освіти полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи;
- гуманітаризація освіти покликана формувати цілісну картину світу, духовність, культуру особистості і планетарне мислення [4].

Далі в програмі конкретизуються аспекти культури, формування яких є завданням освіти: світоглядна, правова, моральна, політична, художньо-естетична, економічна, екологічна культура. Звідси стає очевидним, що гармонізація стосунків людини і навколишнього середовища, формування екологічної культури студентів є одним із першочергових завдань.

Вважаємо, що питання формування екологічної культури студентів аграрних ВНЗ необхідно пов'язувати із вирішенням питань підвищення рівня їхньої професійної культури, невідемним складником якої є екологічна культура. Проблема професійної культури фахівців різного профілю особливо інтенсивно вивчалася протягом останніх трьох десятиліть. На думку Н.Крилової, професійна культура є «вираженням зрілості і розвиненості всієї системи соціально значимих особистісних якостей, яка продуктивно реалізується в індивідуальній діяльності (суспільно-політичній, фаховій, науковій, комунікативній та ін.» [6, с. 6]. Культуру фахівця дослідниця розглядає як інтегративний показник творчого начала поведінки і діяльності в єдності й взаємодії всіх складників, до яких належать:

1. Система знань та інтересів особистості, що утворює кругозір, який формується на широкій базі інформаційного знання.
2. Система переконань, що утворює світоглядний рівень культури особистості, який формується на базі інтересів, життєвих уподобань і ціннісних орієнтацій в процесі аксіологічної діяльності, рефлексії, формування самосвідомості.
3. Система умінь і розвинених на їх основі здібностей, що утворює рівень практичної діяльності, який формується на базі соціальних потреб і установок в процесі накопичення і реалізації досвіду.
4. Система індивідуальних норм поведінки і засвоєння методів діяльності, що утворює рівень регуляції соціальної поведінки особистості, який формується на базі культурних зразків і принципів поведінки через різні форми спілкування і самовиховання.
5. Система соціальних почуттів, що утворює рівень емоційної культури, який формується на базі переживань процесів діяльності і поведінки особистості [6, с. 6].

В.Гриньова розвинула думку Н.Крилової, вбачаючи у п'яти виділених нею системах відповідність єдності культур: «Так, знання та інтереси особистості, її кругозір – це розумова культура; система переконань – світоглядна, філософська культура; третя система умінь – культура розумової праці; четверта система індивідуальних норм поведінки – культура спілкування, етична й естетична культура; п'ята система соціальних почуттів – не що інше, як культура почуттів і емоційна культура» [3, с. 69]. В.Гриньова вважає професійну культуру певним рівнем оволодіння професією, способами вирішення професійних завдань на підґрунті особистісної культури фахівця.

Власне, обидві вчені підкреслюють, що культура спеціаліста тільки тоді може вважатися високо розвинутою, коли у нього наявна вся система соціально значимих особистісних якостей. Підтримуємо їхню думку і вважаємо, що професійна культура фахівця, включаючи культуру професійного спілкування, нерозривно пов'язана з його особистісною культурою. Особистісна культура є багатовимірним і різнобічним утворенням, перелік складників якого постійно зростає під впливом розвитку науки, техніки, суспільства. Як уже було сказано вище, дослідники вважають одним із складників екологічну культуру.

Під екологічною культурою розуміють сукупність норм, поглядів і установок, які характеризують ставлення суспільства, його соціальних груп і особистості до природи. Тому до компонентів екологічної культури здебільшого відносять такі: 1) інтелектуальний (екологічні знання й інтелектуальні вміння світоглядного характеру, володіння прийомами причинного мислення); 2) особистісний (мотивація, ставлення й оцінки, впевненість у подоланні екологічної небезпеки й необхідності збереження природи); 3) внутрішня готовність (бажання, наміри, потреба реалізувати свої позиції у вчинках, діяльність з охорони природного середовища) [9].

Отже, екологічна культура включає практичний досвід і духовні надбання людства, спрямовані на забезпечення виживання і прогресу суспільства. Приєднуємось до думки науковців, які вважають, що екологічна освіта і виховання мають здійснюватись протягом усього життя людини «...від формування позитивного, емоційного ставлення до природи у ранньому дитинстві й розуміння основ наукової картини світу в молодших класах школи, до формування екологічного світогляду, усвідомлення необхідності власної участі у екологічній діяльності у юнацькому і дорослому періоді життя, включаючи знання механізмів реального поліпшення екологічної ситуації» [5, с. 12].

Фахівець-аграрій з високим рівнем екологічної культури керується у своїй професійній діяльності міркуваннями раціонального природокористування, піклується про навколишнє середовище, спрямовує свої дії на уникнення або пом'якшення шкідливих впливів на природу (забруднення водойм, ґрунтів, повітря тощо). Для цього в процесі професійної підготовки йому необхідно оволодіти відповідними знаннями, засвоїти ціннісні орієнтації і установки, набуті практичних умінь і навичок збереження природного середовища. Процес формування екологічної культури має бути гармонійно інтегрований у педагогічний процес аграрного ВНЗ.

Зарубіжні дослідники наголошують на тому, що основою екологічної аграрної культури є сталий розвиток суспільства. Провідні ідеї концепції сталого розвитку були сформульовані в доповіді Міжнародної комісії з питань навколишнього середовища і розвитку на конференції ООН у Ріо-де-Жанейро у 1992 році. Слід зазначити, що концепція сталого розвитку створювалась з урахуванням таких феноменів: глобалізація, ноосфера, інформаційне суспільство, постіндустріальне суспільство. Сталий розвиток характеризується екологічними ознаками, зокрема:

- господарюванням з урахуванням збереження навколишнього середовища;
- збереженням води і повітря у чистому стані;
- підтриманням родючості ґрунту;
- селекцією рослин і тварин з урахуванням їхніх природних потреб;
- утриманням тварин відповідно до видових вимог;
- свідомим і відповідальним ставленням до відновлюваних ресурсів і ресурсів, які не відновлюються;
- використанням екологічних форм енергії.

Останнім часом усе частіше вживається термін «культура екологічної відповідальності» (А.Урсул, Л.Хайдбрінк та ін.). Вважаємо, що під час професійної підготовки у аграрних вищих навчальних закладах у студентів необхідно виховувати почуття екологічної відповідальності за можливі наслідки майбутньої професійної діяльності, навчаючи водночас прогнозувати екологічність власних дій та аналізувати їх можливі шкідливі наслідки. Результатом цілеспрямованого впливу на розвиток екологічної культури має стати свідоме і відповідальне ставлення особистості до себе, до свого місця в найближчому оточенні – як соціальному, так і природному. У зв'язку з цим необхідно акцентувати увагу на орієнтації майбутніх фахівців на дотриманні вимог екологічної безпеки у професійній діяльності, тобто забезпечення захищеності природи й людини від шкідливих впливів, які можуть бути різного походження – природного і штучного (антропогенного), на навколишнє середовище.

Шляхи формування екологічної культури майбутніх аграріїв можуть включати:

- екологізацію усіх напрямів професійної підготовки і спеціальностей аграрних ВНЗ;
- спрямування екологічної підготовки на практичне вирішення проблем навколишнього середовища;
- забезпечення екологічної безпеки професійної діяльності майбутніх фахівців;
- формування свідомого ставлення до екологічних проблем, які виникають при виконанні професійних завдань;
- орієнтація на формування і розвиток у майбутніх аграріїв гуманних цінностей екологічного спрямування.

Екологізація різних напрямів професійної підготовки майбутніх аграріїв має враховувати специфіку напряму підготовки. Підготовка майбутніх агрономів може включати, зокрема, оволодіння студентами знаннями про принципи взаємодії живих організмів (насамперед, рослинних), основні джерела техногенного впливу на навколишнє середовище, умови сталого розвитку екосистем і можливі причини виникнення екологічних криз, принципи і методи раціонального природокористування, методи екологічного регулювання, правові й соціальні аспекти природокористування й екологічної безпеки, природоресурсний потенціал регіону. Крім того, майбутній агроном має уміти аналізувати і прогнозувати екологічні наслідки різних видів діяльності, використовувати вищезазначені знання у своїй професійній діяльності, дотримуватися під час виконання професійних завдань вимог екологічної безпеки.

Позааудиторна робота може включати практичні аспекти, тобто роботу з озеленення територій (для спеціальності «Садово-паркове господарство»), проведення дослідів на дослідному полі з урахуванням

впливу на родючість ґрунтів та протидію їх ерозії, участь у рекультивації порушених земель (майбутні агрономи) тощо.

Діагностику рівня сформованості екологічної культури пропонується спрямовувати на діагностику особистісного розвитку, емоційної сфери особистості та особливостей її пізнавальної діяльності. Основними шляхами діагностики пізнавальної екологічної діяльності дослідники вважають: вивчення екологічного сприйняття і перцептивних екологічних дій, а також екологічних уявлень, комплексність підходу до вивчення інтелектуального розвитку особистості, показники інтелектуальної екологічної активності, виявлення індивідуальних можливостей успішних дій з різних видів природоохоронної діяльності [9]. Підтримуючи виокремлені аспекти діагностики сформованості екологічної культури, вважаємо за необхідне для студентів аграрних вищих навчальних закладів доповнити їх практично-екологічною спрямованістю майбутньої професійної діяльності, тобто діагностикою сформованості відповідних умінь і навичок.

Таким чином, внаслідок цілеспрямованої роботи з формування екологічної культури студентів досягається сформованість відповідального і свідомого ставлення до екологічних впливів і наслідків майбутньої професійної діяльності, набувається досвід вирішення екологічних проблем. Це сприяє підвищенню рівня професійної культури майбутніх аграріїв і поліпшенню якості їхньої професійної підготовки в аграрному вищому навчальному закладі.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з вивченням окремих аспектів формування екологічної культури майбутніх аграріїв, зокрема, у проектному навчанні й позааудиторній роботі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беркунова Л. А. Экологическая культура в аспекте становления ценностей современного общества : дис. ... канд. культурологических наук : 24.00.01 / Л. А. Беркунова. – Самара, 2004. – 160 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспект): монографія / В. М. Гриньова. – Х. : Основа, 1998. – 300 с.
4. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
5. Зинченко В.П. Образование, культура образования: Философия образования для 21 века / В.П. Зинченко. – М. : Просвещение, 1992. – 196 с.
6. Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н.Б. Крылова. – М. : Просвещение, 1990. – 142 с.
7. Мангасарян В.Н. Экологическая культура общества / В.Н. Мангасарян. – СПб.: Балт. гос. техн. ун-т, 2009. – 112 с.
8. Основні концептуальні положення розвитку інженерно-педагогічної освіти / О.Е.Коваленко, С.Ф.Артюх, В.І.Лобунець, М.К.Резніченко, А.П. Тарасюк // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. пр. – Х., 2004. – Вип. 6. – С. 14–27.
9. Чердымова Е.И. «Экологическое сознание» и «экологическая культура» в модели экологического образования / Е.И.Чердымова. – Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – Т. 12. – №3. – 2010. – С.137–140.
10. Экологическое образование: концепции и технологии: сб. науч. тр. / [под ред. проф. С.Н.Глазачева]. – Волгоград : 1996. – С.72–84.
11. Яницкий О.Н. Экологическая культура: очерки взаимодействия науки и практики / О.Н. Яницкий. – М. : Наука, 2007. – 271 с.